

VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAIDEN MAISEMA-ALUEIDEN PÄIVITYSINVENTOINTI

Kuulemisen tausta-aineisto

Sisällys

0 Johdanto	3
1 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet	3
2 Päivytysinventointien tarve	4
2.1 Maaseudun ja maiseman muutos	4
2.2 Päivytysinventoinnin säädösperusta ja suhde muihin VAT-inventointeihin	5
3 Inventoinnin kulku	6
3.1 Inventoinnin ohjaus	6
3.2 Inventoinnit maakunnissa	7
3.3 Tulosten valtakunnallinen käsittely	8
4 Inventoinnin tulokset	8
4.1 Arvokkaiden maisema-alueiden valinnan lähtökohdat	8
4.2 Arvokkaiden maisema-alueiden ominaispiirteet	9
4.3 Maisemanähtävyydet	10
4.4 Inventoimatta jätetyt kohteet ja tulevat inventointitarpeet	11
5 Maisemanhoito valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla	12
5.1 Maisema-alueet maankäytön suunnittelussa	12
5.2 Maisemanhoidon mahdollisuudet	12
5.3 Maisemanhoitoalueet	14
6 Oikeusvaikutukset ja päätöksenteko	14
6.1 Yleistä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ohjausvaikutuksesta	14
6.2 Valtioneuvoston päätöksen huomioon ottaminen	15
6.3 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet alueiden käytön suunnittelun lähtökohtana	15
6.3.1 Maisemien huomioon ottaminen valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa	15
6.3.2 Kaavojen sisältövaatimukset	16
6.3.3 Maisemia koskevat suunnitteluperiaatteet	16
6.3.4 Kaavoituksen lähtötiedot ja selvitykset	17
6.3.5 Arvokkaiden maisema-alueiden oikeusvaikutukset alueiden käytön suunnittelussa ja rakentamisessa	17
6.4 Luonnonvarojen käyttö valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla	18
6.4.1 Maa-ainesten otto	18
6.4.2 Metsätalous	19
6.4.3 Tuulivoimarakentaminen	20
7. Tiedotus ja kuuleminen	20
7.1 Inventoinnista tiedottaminen	20
7.2 Kuuleminen ja viranomaislausunnot	21
KIRJALLISUUS JA ASIAKIRJALÄHTEET	22

LIITE: Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivytysinventointi: Ympäristövaikutusten arviointi – SOVA-lain mukainen ympäristöselostus

0 Johdanto

Suomessa on 156 valtioneuvoston periaatepäätöksellä vuonna 1995 vahvistettua valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueita. Nämä alueet on inventoitu uudelleen ympäristöministeriön hankkeena vuosina 2010–2014. Tämän ohella on selvitetty ja arvioitu uusia alueita. Inventoinnin tuloksena on koottu päivitetty ehdotus valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi. Uusi ehdotus sisältää 183 valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueita. Päivitysinventoinnin perusteella laaditun aluevalikoiman on tarkoitus korvata vuonna 1995 vahvistettu aluelistaus valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) tarkoittamana viranomaisinventointina.

Tässä muistiossa selostetaan inventointihankkeen kulku ja tulokset. Lisäksi muistiossa käsitellään maisema-alueiden oikeudellisia vaikutuksia ja hallinnollista asemaa sekä tehdään selkoa hanketta koskevasta tiedotuksesta ja kuulemisesta. Muistion liitteenä on inventointihankkeesta tehty ympäristövaikutusten arviointi eli SOVA-lain mukainen ympäristöselostus.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin tuloksena syntyneet maisema-alueiden aluekuvaukset ja kartat sisältyvät inventoinnin kuulemisaineistoon omana kokonaisuutenaan.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin tuloksena koottu ehdotus valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi on kuultavana 18.1.2016–19.2.2016. Kuulemisen järjestää ympäristöministeriö yhteistyössä Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskusten) kanssa. Hanketta koskevat mielipiteet lähetetään näille viranomaisille kuulemisaikana. Kuulemisen yhteydessä ympäristöministeriö järjestää erikseen sidosryhmille suunnatun lausuntokierroksen.

1 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Ympäristöministeriön asettama Maisema-aluetyöryhmä selvitti Suomen arvokkaat kulttuuri- ja luonnonmaisema-alueet vuosina 1986–1992 (Maisema-aluetyöryhmän mietintö I 1993; Maisema-aluetyöryhmän mietintö II 1993). Työryhmän tehtävänä oli myös kartoittaa arvokkaiksi todetuille alueille soveltuvia maisemanhoidon käytäntöjä sekä määritellä rahoitusjärjestelmiä hoidon tueksi. Maisema-aluetyöryhmän toteuttaman valtakunnallisen inventoinnin perusteella valtioneuvosto teki 5. tammikuuta 1995 periaatepäätöksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä (Valtioneuvoston periaatepäätös... 1995). Päätöksessä vahvistettiin 156 valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueita, joiden katsottiin antavan mahdollisimman laajan ja edustavan kokonaiskuvan suomalaisista maaseudun kulttuurimaisemista. Periaatepäätöksessä luotiin pohja myös maisemanhoidon rahoitusjärjestelmille sekä maisema-alueiden huomioon ottamiselle viranomaistyössä.

Maisema-alueet ovat vakiintuneet 20 vuoden kuluessa osaksi suomalaista alueidenkäytön suunnittelua sekä kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti tärkeiksi identiteettitekijöiksi. Ne on sisällytetty maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL, 132/1999) mainittuihin valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin (VAT), jotka valtion viranomaisten tulee MRL:n 24 §:n 1 momentin mukaisesti ottaa huomioon toiminnassaan ja joiden toteuttamista viranomaisten tulee edistää. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat siten yksi alueidenkäytön suunnittelun lähtökohdista, ja ne on muun muassa osoitettava maakuntakaavoituksessa.

Maisema-alueiden tavoitteena on myös ylläpitää ja edistää suomalaisen maaseudun elinvoimaisuutta, sillä laadukas ja kulttuurihistorialtaan arvokas maisema voi perus-

tua vain paikallisesti toimiviin alkutuotannon elinkeinoihin. Maaseutu on muuttamassa elinkeinorakenteeltaan yhä monimuotoisemmaksi kokonaisuudeksi, joka on tiiviissä vuorovaikutussuhteessa paitsi lähimpien kaupunkialueiden myös laajempien tuotannon, liikkumisen, asumisen ja kulutuksen verkostojen kanssa. Maisema-alueiden on mahdollista sopeuttaa maaseutualueita niillä tapahtuviin muutoksiin sekä edesauttaa alueita kehittymään ekologisesti, maisemallisesti ja sosiaalisesti kestäväällä tavalla. Monille valtakunnallisesti arvokkaille maisema-alueille on esimerkiksi kohdistettu alueiden elinvoimaisuutta ja yhteisöllisyyttä edistäneitä hankepohjaisia hoito-toimia, joiden avulla alueiden maisemalliset, kulttuuriset ja ekologiset arvot on pysytetty turvaamaan. Vastaavasti maisema-alueet ovat voineet vakiintua matkailullisiksi vetovoimatekijöiksi sekä tarjota malleja maisemanhoidon kautta rakentuvalla yhteistyö- ja yritystoiminnalle.

Kokonaisuutena arvokkaat maisema-alueet ovat suomalaisten kulttuurimaisemien parhaimmistoa. Arvokkaan maisema-alueen status on tunnustus ihmisen luontoa rikastavalle toiminnalle sekä kunnianosoitus sukupolvien työlle ja siihen sisältyvälle ainutkertaiselle kulttuuriperinnölle. Maisema-alueiden avulla on mahdollista turvata maisemista tunnistetut arvotekijät tarjoamalla maisemille konkreettinen asema suunnittelu- ja kaavoitusjärjestelmässä sekä lisäämällä ihmisten tietoisuutta maisemien kulttuurihistoriallisista kerrostumista sekä ekologisesta monimuotoisuudesta. Arvokkaiden maisema-alueiden toivotaan myös sitouttavan paikallisia toimijoita maisemanhoitoon.

2 Päivitysinventoinnin tarve

2.1 Maaseudun ja maiseman muutos

Luonnonvoimien ja ihmistoimien vuorovaikutuksen tuloksena syntyneet kulttuurimaisemat kuvastavat ympäristön, elinkeinojen, maankäytön sekä maisemille annettujen merkitysten muuttumista. Jatkuva muutos, siitä johtuva kerroksellisuus sekä avoimuus monille tulkinnoille ovat kulttuurimaisemien olennaisia arvotekijöitä. Maisemaa muuttavat muun muassa maatalouden tuotantotapojen ja -teknologian kehitys, yhteiskunta- ja elinkeinorakenteen muutos sekä maatalouspolitiikan tavoitteiden ja painopisteiden vaihtelu. Muutokset ilmenevät ensisijaisesti paikallisella tasolla, paikallisen toiminnan tuloksena. Samalla suomalainen kulttuurimaisema on kiinteä osa koko maan laajuudella hahmottuvaa elin- ja toimintaympäristöä, jonka laatu on tärkeä yhteiskunnallinen kysymys. Suomen perustuslaki (731/1999) määrittelee, että ”vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.”

Suomalainen maaseutu on muuttunut ensimmäisen maisema-alueinventoinnin jälkeen voimakkaasti (esim. Markkola 2004). 1990-luvun puolivälistä suomalaista maaseutua ja maataloutta sekä niiden kehitystä on ohjannut Suomen jäsenyys Euroopan unionissa (EU). Euroopan laajuinen maatalouspolitiikka (YMP/CAP) ja siihen liittyvät tukijärjestelmät ovat vaikuttaneet voimakkaasti maatalouden tuotantosuuntiin ja -tapoihin sekä niiden alueelliseen jakautumiseen. Olennaisimpina seurauksina maatilojen keskimääräinen koko on kasvanut ja tilat ovat erikoistuneet yhteen tuotannonalaan. Samalla maatalousyrittäjien ja tilojen määrä on vähentynyt. Vastaavasti maaseudulta kaupunkialueille suuntautuvan työssäkäynnin, matkailuyrittämisen sekä maaseudulla sijaitsevien kakkosasuntojen määrän kasvu on monipuolistanut maaseudun elinkeinorakennetta. Kehityksen myötä aiemmin jyrkkä kaupunki–maaseutujako on muuttunut entistä monisyisemmäksi. Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) vuonna 2014 laatimassa alueluokituksessa (Helminen ym. 2014) on tunnistettu kuusi erilaista aluetyyppiä, joista viisi kuvaavat maaseutualueiden nykyisiä toiminnallisia luonteita ja orientaatioita. Maaseutualueet voivat luokituksen mukaan edustaa nykyi-

sin kaupungin kehysaluetta, maaseudun paikalliskeskuksia, kaupungin läheistä maaseutua, ydinmaaseutua ja harvaan asuttua maaseutua.

Maaseudun ja maatalouden viimeisimmät muutokset ovat vaikuttaneet suomalaiseen kulttuurimaisemaan monella tavalla. Tyypillisimpiä kehityskulkuja ovat olleet maiseman sekä elinympäristöjen monimuotoisuuden väheneminen tuotannon erikoistumisen myötä, kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden läheisen maaseudun osittainen taajamoituminen, syrjäisempien haja-asutusalueiden autioituminen tai maataloustuotannon loppuminen sekä käytöstä poistuneiden peltojen umpeenkasvu tai metsittäminen. Joillakin alueilla maisemia on muuttanut tuotantosuuntien vaihtuminen peltoviljelystä tai karjataloudesta esimerkiksi marjanviljelyyn tai hevostalouteen. Paremman kustannustehokkuuden tavoittelusta johtuva tuotantoyksiköiden suureneminen ja maatalouden koneistuminen näkyvät maaseutumaisemassa entistä suurempina talousrakennuksina ja tuotantoaloina. Tarve reagoida näihin muutoksiin sekä niiden maisemallisiin ja ekologisiin seurauksiin on tunnustettu esimerkiksi *Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelmassa 2013–2020* (Luonnon puolesta... 2013).

2.2 Päivitysinventoinnin säädösperusta ja suhde muihin VAT-inventointeihin

Maisemien ohella viimeisten 20 vuoden aikana ovat muuttuneet myös maisemien arvoja turvaavat säädökset ja rahoitusmallit. Näin ollen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnille on ollut selkeä hallinnollinen tarve. Päivitysinventointia ei olekaan syytä pitää yksinomaan edellisen inventoinnin uusintana, vaan nykyisistä maisemanhoidon tavoitteista sekä maankäyttö- ja ympäristölainsäädännöstä juontuvana hankkeena, jonka tavoitteena on varmistaa maisemaan liittyvien suunnitteluvaikutusten ja maisemanhoidon toimenpiteiden perusteltu, tehokas ja oikeudenmukainen kohdentuminen. Samalla päivitysinventointi on kuitenkin tavoitteidensa, menetelmiensä ja kriteeriensä osalta vertailukelpoinen edellisen inventoinnin kanssa.

Tärkeimmät nykyiset maisemien ja niistä tunnistettujen luonnon- ja kulttuurihistoriallisten arvojen säilymiseen vaikuttavat säädökset ovat vuonna 2000 voimaan tullut maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) sekä vuonna 1997 voimaan tullut luonnonsoijelulaki (1096/1996). Lisäksi Suomi on sitoutunut *Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen* tavoitteisiin (*European...* 2008). Maisemiin ja päivitysinventointiin vaikuttavaa säädösperustaa esitellään yksityiskohtaisesti luvussa 6.

Eurooppalainen maisemayleissopimus on Firenzessä 20. lokakuuta 2000 allekirjoitettu kansainvälinen asiakirja, jonka eduskunta hyväksyi 4. lokakuuta 2005 ja jota koskeva hyväksymiskirja sekä siihen liittyvä laki (14/2006) tulivat voimaan Suomessa 1. huhtikuuta 2006. Maisemayleissopimuksessa maisema määritellään alueeksi ”sellaisena kuin ihmiset sen mieltävät ja jonka ominaisuudet johtuvat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta”. Maisemayleissopimus sitouttaa Suomen tunnustamaan maisemat lainsäädännössään ”olennaiseksi osaksi ihmisten ympäristöä, yhteisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuuden ilmentymäksi ja identiteettinsä perustaksi”. Yleissopimuksen mukaisesti Suomi on luvannut sisällyttää maisemanäkökohdat alue-, kaupunkisuunnittelu-, ympäristö-, maaseutu- sekä sosiaali- ja talouspolitiikkaansa. Maisemien monipuolisen huomioon ottamisen takaamiseksi yleissopimus velvoittaa Suomen tunnustamaan ja arvioimaan maisemansa, ”analysoimaan maiseman ominaispiirteet ja niitä muuttavat tekijät” sekä ”kiinnittämään huomiota muutoksiin”. Maisemayleissopimus edellyttää myös, että Suomi lisää kansalaisyhteiskunnan, yksityisten järjestöjen ja viranomaisten tietoisuutta maisemista sekä niiden merkityksistä ja muutoksista. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi toteuttaa valtaosaa maisemayleissopimuksen asettamista velvoitteista joko suoraan tai välillisesti.

Tärkein suora peruste päivitysinventoinnille tulee maankäyttö- ja rakennuslakiin sisällytetyistä valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista (MRL § 22–24). Valtioneuvoston vuonna 2000 tekemän päätöksen ja sen vuonna 2008 tehdyn tarkistuksen mukaan alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät (Valtioneuvoston... 2000/2008). Tämä toteutuu ottamalla viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit ja selvitykset alueidenkäytön suunnittelun lähtökohdiksi, eli muun muassa osoittamalla näissä mainitut alueet ja kohteet maakuntakaavoissa. Valtakunnallisesti arvokkaissa kohteissa alueidenkäytön on esimerkiksi sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen. Valtioneuvoston VAT-päätöksessä on mainittu seuraavat kulttuuriympäristön inventoinnit: *Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet* (Maisema-aluetyöryhmän mietintö I 1993; Maisema-aluetyöryhmän mietintö II 1993), *Rakennettu kulttuuriympäristö – Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt* (1993) ja *Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet* (Sisäasiainministeriö 1983).

Museoviraston valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä (RKY) koskevan inventoinnin päivitys (Museovirasto 2009) on valtioneuvoston päätöksellä 22. joulukuuta 2009 otettu VAT:n tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1. tammikuuta 2010 alkaen (Valtioneuvoston päätös... 2009). Tuolloin rakennettuja kulttuuriympäristöjä koskeva uusi kohdevalikoima korvasi vanhan. Valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita koskevan päivitysinventoinnin kanssa on tarkoitus menetellä samalla tavalla. Nyt valmisteilla olevan uuden selvityksen on määrä korvata vuodelta 1995 peräisin oleva aluevalikoima valtioneuvoston päätöksellä.

Maisema-alueiden päivitysinventoinnissa on pyritty poistamaan tarpeettomia päällekkäisyyksiä RKY-kohdevalikoiman kanssa. Lisäksi inventoinnissa on kiinnitetty huomiota RKY-kohteiden päivityksessä kohdevalikoiman ulkopuolelle jääneisiin maisemallisesti huomattaviin kohteisiin. Kaikilta osin päällekkäisyyksiä ei ole poistettu, koska kyse on kahdesta erilaisesta inventoinnista, joissa kulttuuriympäristöä on arvioitu erilaisin kriteereihin. RKY:ssä painopiste on rakennetussa ympäristössä, maisema-alueilla laajemmin maisemissa ja maisemakokonaisuuksissa.

Maisema-alueiden päivitysinventoinnin yhteydessä on todettu, että valtakunnallisesti merkittävien esihistoriallisten suojelualuekokonaisuuksien (Sisäasiainministeriö 1983) inventointi on vanhentunut ja liian yleispiirteinen toimiakseen maisema-alueiden inventoinnin yhtenä lähtökohtana. Vanhentuneen inventoinnin sijaan maisema-alueiden täydennysinventoinnissa on hyödynnetty Museoviraston ylläpitämää muinaisjäännösrekisteriä (Museovirasto 2015), josta saa perustiedot sekä maan päällä että veden alla sijaitsevista muinaisjäännöksistä.

3 Inventoinnin kulku

3.1 Inventoinnin ohjaus

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia valmisteltiin ympäristöministeriön asettaman Maisema-alueiden päivitysinventointityöryhmän (MAPI) pilotti-inventoinneilla Keski-Suomessa vuonna 2009. Samana vuonna inventoitiin myös Pohjois-Savon arvokkaat maisema-alueet. Pilotti-inventoinneissa kerättyjen kokemusten perusteella MAPI-työryhmä laati inventointiohjeet valtakunnallista päivitysinventointia varten. Vuonna 2010 viimeistellyt ohjeet (*Inventointiohje...* 2010) laati maisema-arkkitehti Matleena Muhonen työryhmän ohjauksessa.

MAPI-työryhmän työn valmistuttua ympäristöministeriö asetti 21. toukokuuta 2010 Maisema-alueiden päivitysinventointien ohjaus- ja arviointityöryhmän (MAPIO) vastaamaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin

ohjaamisesta. MAPIO on ohjannut inventointia valtakunnallisesti, tarkistanut maakunnittain tehdyt inventoinnit ja laatinut valtakunnallisen yhteenvedon päivitysinventoinnin tuloksista. Inventoinnin kuluessa työryhmä on tehnyt tiivistä yhteistyötä etenkin inventoinnin alueellisten ohjausryhmien, maakuntien liittojen sekä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten (ELY-keskusten) kanssa.

MAPIO:ssa on ollut edustus ympäristöministeriöstä, maa- ja metsätalousministeriöstä, Metsähallituksesta, Museovirastosta, Suomen ympäristökeskuksesta (SYKE), ELY-keskuksista (Keski-Suomen ELY-keskus) ja maakuntien liitoista (Uudenmaan liitto). Työryhmän puheenjohtajana on toiminut ympäristöneuvos Tapio Heikkilä ympäristöministeriöstä (luontoympäristöosasto), varapuheenjohtajana (vuodesta 2013 alkaen) erityisasiantuntija Tuija Mikkonen ympäristöministeriöstä (rakennetun ympäristön osasto) ja sihteerinä suunnittelija Sonja Forss SYKE:stä (luontoympäristökeskus).

3.2 Inventoinnit maakunnissa

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden varsinaiset päivitysinventointityöt on toteutettu maakunnittain vuosien 2010–2014 aikana. Työt on rahoittanut pääosin ympäristöministeriö. Inventointien toteuttamisesta ovat vastanneet ELY-keskukset, ja niitä ovat maakunnissa koordinoineet alueelliset ohjausryhmät. Ohjausryhminä ovat toimineet maakunnalliset kulttuuriympäristöryhmät tai erikseen inventointeja varten kootut ohjausryhmät. Inventoinnit on käytännössä tehty ELY-keskuksissa tai maakuntien liitoissa, yleisimmin tilattuina konsulttitöinä. Joissakin maakunnissa inventoinnit ovat olleet osa laajempia maisemahankkeita, joihin on sisältynyt muun muassa maisemanhoidon suunnittelua ja käytännön toteutusta tai perinnebiotooppien inventointeja. Eräissä maakunnissa päivitysinventoinnin tuloksia on jo käytetty lähitähtäineistona maakuntakaavoja laadittaessa. Inventoinneissa määritellyt maisema-alueet eivät kuitenkaan ole juridisesti korvanneet nykyisiä valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittaman viranomaisinventoinnin määrittäminä kohteina.

Inventointityöhön on kuulunut inventoitavien alueiden kartoitus ja valinta, aineiston kerääminen, kenttätyöt sekä alueellisten yhteenvedojen laatiminen. Inventoinnin tärkeimpiä tausta-aineistoja ovat olleet edellisen maisema-alueinventoinnin loppuraportit (Maisema-alue työryhmän mietintö I 1993; Maisema-alue työryhmän mietintö II 1993), RKY-inventoinnit (Rakennettu... 1993; Museovirasto 2009), maakunnalliset maisemaselvitykset ja -tyypitykset, kulttuuriympäristöohjelmat sekä kaavoitus-, luonnonsuojelu-, muinaisjäännös-, rakennus- ja maankäyttöaineistoja hyödyntäneet paikkatietoanalyysit. Inventoinneissa on analysoitu myös vanhoja karttoja ja muita historiallisia lähteitä, joiden avulla on ollut mahdollista paikallistaa pitkäaikaisia maatalousalueita sekä määrittellä maankäytön jatkumoa. Inventointia toteutettaessa on otettu aiempaa vahvemmin huomioon maisema-alueiden asukkaiden, maanomistajien, elinkeinonharjoittajien ja viranomaisten mahdollisuudet osallistua inventoinnin kulkuun. Alueellisille ja paikallisille toimijoille on muun muassa varattu mahdollisuus esittää uusia ehdotuksia valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi sekä kertoa mielipiteensä maakunnallisista ja valtakunnallisista inventointituloksista sekä inventointien aikana että niiden päätyttyä.

Kenttätyövaiheessa maiseman laatua ja arvotekijöitä on arvioitu tarkastelemalla esimerkiksi maisemarakennetta, kulttuurihistoriallisten piirteiden jatkuvuutta sekä maiseman yleiskuvaa. Inventoinneissa kootut tiedot on tallennettu inventointilomakkeelle, johon on listattu muun muassa olennaisimpia luonnon- ja kulttuuripiirteitä, aiemmissa inventoinneissa todettuja arvotekijöitä, yhteenvedo alueen maisemakuvas- ta, rausehdotus sekä alueen arviointi.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin yhteydessä ELY-keskukset ja maakuntien liitot ovat useassa maakunnassa inventoineet maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita, jotka edustavat esimerkillisesti maakunnalle

tai maakunnan osalle tyypillistä tai erityistä kulttuurimaisemaa. Ne eivät ole välttämättä yhtä monipuolisia tai edustavia kuin valtakunnallisesti arvokkaat alueet, mutta kuvastavat oman maakuntansa identiteettiä ja monimuotoisuutta. MAPIO ei ole ottanut kantaa maakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin, vaan niistä päättäminen jää maakunnallisen päätöksenteon vastuulle.

3.3 Tulosten valtakunnallinen käsittely

ELY-keskukset ovat vastanneet maakunnallisten inventointitietojen kokoamisesta. ELY-keskukset ovat esitelleet inventointien tulokset MAPIO:lle, joka puolestaan on varmistanut valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi esitettävien alueiden temaattisen ja alueellisen kattavuuden, rajausperusteet ja kriteerien täyttymisen. MAPIO on alueellisten inventointien pohjalta koonnut koko Suomen kattavan esityksen valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista aluekuvauksineen ja aluerajauksineen talvella 2014–2015. Esityksen valmistelussa MAPIO on kiinnittänyt erityistä huomiota maisemamaakuntien ja -seutujen erityispiirteiden tasapuoliseen esiintymiseen, rajausten tarkkuuteen, maisema-alueiden nimien johdonmukaisuuteen sekä arvoluokituksen taustalla olevan kriteeristön täyttymiseen koko maassa. Kriteeristöä ja käsitteistöä on inventointien edetessä osin tarkistettu työn tuloksena tehtyjen havaintojen pohjalta.

MAPIO on valmistelutyössään tehnyt joitakin muutoksia ELY-keskusten esittämiin alueisiin. Muutokset ovat olleet pääasiassa rajausten tarkistuksia. Sen lisäksi MAPIO on jättänyt kohdevalikoiman ulkopuolelle muutaman alueellisissa inventoinneissa valtakunnallisesti arvokkaaksi esitetyn kohteen, jonka MAPIO ei ole katsonut tuovan valtakunnalliseen aluevalikoimaan tarvittavaa lisäarvoa tai jonka arvotekijät edustavat ensisijaisesti rakennetun kulttuuriympäristön arvoja. MAPIO on laatinut maisema-alueita koskevan valtakunnallisen esityksensä yhteistyössä ELY-keskusten kanssa. ELY-keskukset ovat voineet myös kommentoida MAPIO:n työstämiä aluekuvauksia, jotka on koostettu alueellisten inventointien yhteydessä laadittujen inventointilomakkeiden tietojen pohjalta.

4 Inventoinnin tulokset

4.1 Arvokkaiden maisema-alueiden valinnan lähtökohdat

Päivitysinventoinnissa on määritelty 183 valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueita. Mukana on 30 kokonaan uutta aluetta. Huomattava osa uusista alueista sijaitsee Ylä-Lapissa, jonka maisemien inventoinnissa on otettu ensimmäistä kertaa laajamittaisesti huomioon saamelainen esihistoria ja saamelaiset elinkeinomaisemat. Vastaavasti valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden valikoimasta on poistettu noin 20 aluetta, koska niiden maisemallinen arvo on kärsinyt esimerkiksi uudisrakentamisesta tai elinkeinorakenteen muutoksesta, tai koska niiden olennaiset maisema-arvot on turvattu rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnin kohteina. Lisäksi monen maisema-alueen rajausta on muutettu. Rajauksia on täsmennetty maisemallisin perustein tai maankäytön muutoksien takia. Päivitysinventointi on käsittänyt koko Suomen lukuun ottamatta Ahvenanmaata, jonka alueella toimitaan maakunnan oman lainsäädännön mukaisesti.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin pääpaino on ollut elinvoimaisissa, luonnoltaan ja kulttuuriarvoiltaan monipuolisissa maatalousmaisemissa, jotka ilmentävät poikkeuksellisen edustavasti maisemamaakunnalleen ja -seudulle ominaisia perinteisiä maisemapiirteitä. Arvokkaiden maisema-alueiden valikoimaan esitetään inventoinnin perusteella kuitenkin myös muiden alkutuotannon elinkeinojen, kuten kalastuksen, erätalouden, metsätalouden ja poronhoidon maisemia. Saaristoelinkeinoja edustaa parhaiten kolme maisemallisesti ja kulttuurisesti merkittävää merialuetta itäisellä Suomenlahdella, Saaristomerellä ja Merenkurkun

saaristossa. Lisäksi saaristolaiskulttuuria kuvastavat jotkin Pohjois-Pohjanmaan rannikon sekä Etelä-Savon järvisaariston kohteet. Saamelainen kulttuuri nostetaan esille lukuisilla poronhoidon historiaa, saamelaisten perinteistä vuotuismuuttoa, saamelaista erä- ja keräilytaloutta, saamelaisten pyhiä paikkoja sekä Saamenmaan asutushistorian aikakausia ilmentävillä alueilla Ylä-Lapissa. Lisäksi aluevalikoimaan sisältyy yksittäisiä maisemanähtävyyksiä, kuten merkittäviä maisemamatkailukohteita tai poikkeuksellisen arvokkaita, kulttuurisesti merkittäviä luonnonmaisemakokonaisuuksia.

Valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita määriteltäessä on varmistettu, että jokaisen maisemamaakunnan ja maisemaseudun olennaisimmat piirteet tulevat edustetuiksi maisema-aluevalikoimassa. Määrittelyssä on tukeuduttu Maisema-alueityöryhmän laatimaan maisemamaakuntajakoon, jossa Suomi on jaettu kymmeneen maisemamaakuntaan ja 37 maisemaseutuun (Maisema-alueityöryhmän mietintö I 1993: 15–44). Maisemamaakuntajako tukeutuu luonnon- ja kulttuuripiirteiden alueelliseen yhteisvaihteluun, jonka perusteella Suomen eri osien maisemista on ryhmitelty maisemallisilta piirteiltään omaleimaisia alueellisia kokonaisuuksia. Jaon päälinjat ilmentävät luonnonpiirteiden (pinnanmuotojen, vesistörakenteen, kasvillisuusvyöhykkeiden) hallitsemaa maiseman suurkuvaa, mutta myös maisemaa muokanneet kulttuurihistorialliset piirteet sekä kulttuuriset yhteydet ovat vaikuttaneet aluejakoon. Monissa maakunnissa on laadittu inventointien yhteydessä tarkempia maakunnan sisäisiä maisematyypittelyjä. Valtakunnan tasolla ei kuitenkaan ilmennyt tarvetta muuttaa nykyistä maisemamaakuntajakoa.

Maisema-alueiden inventoinnissa maisemat on ymmärretty *Eurooppalaisen maisemayleissopimuksen* määritelmää soveltaen alueellisiksi, ihmisen ja ympäristön vuorovaikutuksesta syntyviksi, historiallisia ja nykyisiä yhteiskunnallisia kehityslinjoja ilmentäviksi kokonaisuuksiksi. Alueiden rajauksissa on siten otettu näkymäalojen lisäksi huomioon esimerkiksi eritasoiset vuorovaikutusverkotot sekä kylien ympärille hahmottuneet historialliset erä- ja nautinta-alueet. Toiminnallinen rakenne on ollut olennainen rajausperuste etenkin sellaisilla alueilla, joissa nykyiset näkyvät maankäyttömuodot eivät paljasta alueen historiallista luonnetta. Esimerkiksi Ylä-Lapissa maisema-alueita on rajattu poronhoidon ja perinteisen kausimuuton muodostamien toiminnallisten alueiden rajoja määrittelemällä. Vastaavasti saaristo- ja merialueilla on pyritty ottamaan huomioon kylien kalavedet sekä kalastukseen ja karjatalouteen liittyvän kausiliikkumisen rajat. Maisema-aluevalikoimaan on sisällytetty meriväylien ja sisävesireittien ympärille jäsenyviä kokonaisuuksia, jotka jokin tietty kulkuväylä tai reitti on historiallisesti sitonut tai sitoo edelleen omaksi toiminnalliseksi yksikökseen.

4.2 Arvokkaiden maisema-alueiden ominaispiirteet

Suomalainen maaseutu koostuu monista erilaisista alueellisista kokonaisuuksista. Ympäristötekijöiden, kuten luonnonpiirteiden suurlinjojen, ohella maaseutualueita määrittelevät niiden sijainti suhteessa kaupunki- ja keskusalueisiin sekä asema laajemmissa toiminnallisissa ja tilallisissa verkostoissa. Myös maankäytön ja sen suunnittelun sekä elinkeinojen edellytykset, toimintaympäristöt, ja ydinkysymykset vaihtelevat voimakkaasti maaseutualueesta riippuen. Suomalaisen maaseudun toiminnallisesta ja maisemallisesta monimuotoisuudesta johtuen valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat keskenään hyvin erilaisia ja -kokoisia. Niiden maisemallisia arvoja arvioitaessa onkin pitänyt ottaa tarkkaan huomioon paikalliset ja alueelliset tekijät sekä alueiden toiminnalliset lähtökohdat.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa käytetyt arvoluokitukset perustuvat ennalta määriteltyihin kriteereihin (Inventointiohje... 2010). Tärkeimmät alueen arvoa nostavat kriteerit ovat luonnon monimuotoisuus, luonnonpiirteiden edustavuus, maiseman ja maankäytön historiallinen kehitys ja jatkuvuus, kulttuuripiirteiden edustavuus ja harvinaisuus, maiseman symboli- ja identiteettiarvot, maisemakuvan yhtenäisyys ja vaikuttavuus, maisemamaakunnan erityis-

piirteiden ilmeneminen sekä perinteisestä maisemarakenteesta poikkeavien elementtien vähäisyys. Lisäksi arvokkailta maisema-alueilta on edellytetty elinvoimaisuutta, joka takaa maiseman ja alkutuotannon tiiviin ja jatkuvan sidoksen. Tästä johtuen arvokkaina on pidetty useita sellaisia alueita, joissa maatalouden uudet tuotantomaisemat on sopeutettu perinteiseen maisemarakenteeseen tasapainoisesti. Päivitysinventoinnissa on nostettu esille myös joitakin aiemmassa inventoinnissa vähälle huomiolle jääneitä teemoja. Näitä ovat saamelaiskulttuurin, saaristoelinkeinojen ja meriväyliin ohella muun muassa toisen maailmansodan jälkeisen pika-asutuksen maisemat, metsä- ja eräkulttuuri sekä soiden hyötykäyttö ja merkitys osana suomalaista kulttuurihistoriaa, ympäristösuhdetta ja maisemakuvastoa.

Arvokkaat maisema-alueet voivat olla joko poikkeuksellisen hyvin säilyneitä kohteita tai maisemaseutunsa tyypillistä maisemaa monipuolisesti kuvastavia ehyitä maisemia. Kriteerien täyttymistä ja niiden välisiä painotuksia on arvioitu tapauskohtaisesti maisemasta välittyvää yleisvaikutelmaa painottaen. Jotkin alueet on voitu katsoa arvokkaiksi, vaikka ne olisivat täyttäneet vain muutaman kriteerin, esimerkiksi silloin kun ne ilmentävät erityisen havainnollisesti jotakin tiettyä maisematyyppiä tai mikäli niiden maisemakuva on poikkeuksellisen ehyt ja edustava. Toisilla alueilla arvoluokitukseen on vaikuttanut useiden kriteereissä määriteltyjen arvotekijöiden edustava yhteisvaihtelu. Saamelaiskulttuurin maisemat ovat vaatineet oman, porotalouden luonteeseen ja saamelaiskulttuuriin liittyvään maisemakäsitykseen perustuvan tarkastelutavan.

Päivitysinventoinnissa on arvioitu myös maisemassa tapahtunutta muutosta. Inventoinnissa on nostettu valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi joitakin aiemmin maakunnallisesti arvokkaita tai aiemmin arvottomia alueita, mikäli ne ovat esimerkiksi aktiivisen maisemanhoidon ansiosta kehittyneet niin, että ne nykyään täyttävät valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden kriteerit. Vastaavasti osa edellisen inventoinnin mukaisista valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista on muuttunut niin merkittävästi muun muassa maaseutuelinkeinojen loppumisen, autioitumisen, taajamoitumisen tai perinteisestä maisemakuvasta poikkeavan rakentamisen takia, että niiden katsotaan menettäneen valtakunnallisen merkityksensä. Eräillä alueilla uusien maisemaelementtien on katsottu tukevan alueen arvoja, mikäli ne on sovitettu perinteiseen maisemarakenteeseen ja elinkeinorakenteen kehityksen jatku-
moon.

4.3 Maisemanähtävyydet

Suurin osa valtakunnallisesti arvokkaiksi esitetyistä maisema-alueista edustaa maaseudun elinkeinomaisemia. Inventointiin on kuitenkin sisällytetty myös valtakunnallisesti arvokkaita maisemanähtävyyksiä, jotka ovat valtakunnallisesti hyvin tunnettuja, maisemaltaan ainutkertaisia ja kulttuurihistoriallisesti huomattavia kohteita. Maisemanähtävyyksiä arvioitaessa on kiinnitetty erityistä huomiota maisemakuvaan, luonnonpiirteisiin sekä kohteiden historiaan.

Maisemanähtävyyksiin lukeutuu muun muassa luonto- ja maisemamatkailukohteina tunnettuja näköalapaikkoja, maisemallisesti ainutlaatuisia luonnon- ja kulttuurimaisemakokonaisuuksia sekä symboli- ja identiteettiarvoltaan huomattavia maisemakohteita. Tyypillisimmillään maisemanähtävyydet ovat maineikkaita ja maisemiltaan huomattavia mäkiä, tuntureita tai suo- ja metsäalueita, joihin liittyy pitkä kulttuurihistoria. Maisemanähtävyyksiksi on määritelty myös Hailuodon, Helsingin edustan merimaiseman, Savonlinnan Kyrönsalmen, Ströömin meriväylän, Pirkanmaan harjujen ja Hämeen Härkätien kaltaisia monimuotoisia kohteita, joista luonnonolojen, elinkeinojen, kulttuurihistorian ja liikkumisen pitkä ja moninainen vuorovaikutus on muokannut omaleimaisia, edustavia ja ainutlaatuisia kokonaisuuksia.

Maisemanähtävyyksien asema maankäytön suunnittelussa on sama kuin muillakin maisema-alueilla. Moni maisemanähtävyys sijaitsee kansallispuistoissa tai muulla valtion maalla. Pohjoisessa Suomessa on kokonaan suojelualueilla sijaitsevia kohteita

ta. Tällaisten kohteiden hoito perustuu suojelualueiden hoidon ja käytön suunnitelmaan, jossa maiseman arvoja tarkastellaan omana kokonaisuutenaan.

4.4 Inventoimatta jätetyt kohteet ja tulevat inventointitarpeet

Päivitysinventoinnin tehtävänanto on rajannut monia suomalaiselle maisemakuvas-
tolle olennaisia maisematyyppejä maisema-aluevalikoiman ulkopuolelle. Inventoin-
teja ei ole kohdistettu luonnonmaisemiin, joskin monet suomalaiset luontotyypit tu-
levat edustetuiksi maisema-alueilla ja varsinkin maisemanähtävyyksissä. Luonnonmaisemien osalta yleisenä lähtökohtana on pidetty sitä, että ne tulevat riittä-
västi huomioiduiksi luonnonsuojelualueverkostossa, eikä niihin tarvitse siten liittää
päällekkäisiä hallinnollisia kategorioita.

Kaupunkialueita ja taajamia ei lähtökohtaisesti ole inventoitu. Urbaaneja tai taaja-
moituneita alueita on mukana lähinnä sellaisilla maisema-alueilla, joiden rajaukset
ulottuvat kaupunkialueiden tuntumaan, sekä laajoissa maaseutumaisemakokonai-
suuksissa, joissa kirkonkylät tai muut taajamat sisältyvät erottamattomasti alueen
perinteiseen elinkeinomaisemaan. Inventointi pohjaa näiltä osin Maisema-
aluetyöryhmän 1990-luvulla esittämään linjaukseen, jonka mukaan kaupunkien ja
suurten asutuskeskusten maisemat poikkeavat maaseutumaisemista sekä hoitovaai-
timuksiensa että maisemakuvaa muokkaavien maankäytön muotojen osalta (Maise-
ma-aluetyöryhmän mietintö I 1993: 46). Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-
alueiden suunnittelu- ja oikeusvaikutukset ovat kehittyneet turvaamaan maaseudun
elinkeinomaisemien olennaisimpia arvoja, eikä niitä voi sen takia ulottaa sellaisenaan
kaupunkialueille. Kaupunki- ja maaseutumaisemien välinen käsitteellinen raja tun-
nustetaan kuitenkin inventoinnissa tapauskohtaiseksi, ja useita valtakunnallisesti ar-
vokkaiden maisema-alueiden käyttöä ohjaavia periaatteita on mahdollista soveltaa
myös kaupunkialueiden maankäytön suunnittelussa.

Inventoinnissa ei ole myöskään tarkasteltu yksittäisiä rakennetun kulttuuriympäristön
kohteita. Rakennetun kulttuuriympäristön arvokohteiden huomioon ottaminen aluei-
denkäytön suunnittelussa on turvattu RKY-inventoinnilla (Museovirasto 2009). Pää-
leikkäisyyksien välttämiseksi inventointien ulkopuolelle on rajattu joitakin sellaisia
maisema-arvoiltaan huomattavia alueita, jotka sisältyvät RKY-inventointiin. Maise-
ma-alueiden inventointiin ei ole sisällynyt myöskään perinnebiotooppien systemaat-
tista inventointia, vaikka tunnetut perinnebiotooppikohteet on otettu huomioon mai-
sema-alueiden arvoluokitusta arvioitaessa. Näiltä osin päivitysinventointi eroaa
jossakin määrin aikaisemmasta inventoinnista, jonka loppuraportissa esiteltiin esi-
merkinomainen valikoima edustavia perinnebiotooppeja (Maisema-aluetyöryhmän
mietintö II 1993). Perinnebiotooppeista on tehty omat selvityksensä toisissa yhteyksis-
sä (esim. Vainio ym. 2001).

Inventoinnista on jätetty pois myös sellainen maaseudun elinkeinomaisema, jonka ei
katsota edustavan perinteisiksi tulkittavien tuotantomuotojen synnyttämää maiseman
historiallista jatkumoa. Näitä ovat esimerkiksi uuden tehokkaan metsätalouden, tur-
vetalouden, maa-ainesten oton, energiantuotannon, yritystoiminnan tai kaupan syn-
nyttämät ympäristöt. Vastaavasti maisemanähtävyyksien ulkopuolelle on rajattu uu-
dehkoja tai uusia matkailurakenteita. Matkailun synnyttämien ympäristötyyppien
sijasta maisemanähtävyyksien arvon on nähty perustuvan ensisijaisesti niihin alkupe-
räisiin maisemiin, jotka ovat johtaneet matkailullisen mielenkiinnon heräämiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön sekä ympäristöministeriön vuonna 2014 julkaisemas-
sa *Kulttuuriympäristöstrategiassa 2014–2020* on yhdeksi toimenpiteeksi määritelty
valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisten kulttuuriympäristön inven-
tointien yhdistäminen yhdeksi valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen
inventoinniksi (Opetus- ja kulttuuriministeriö... 2014: 28). Maisema-alueiden päivi-
tysinventointi on sisältänyt joitakin avauksia kohti tätä tavoitetta. Jatkossa maise-
manhoidon tavoitteita, kriteeristöä ja instrumentteja kehitettäessä on tarpeen pohtia
laajemmin sitä, miten tavanomaiset maisemat sekä nykyisten määritelmien väliin ja

ulkopuolelle jäävät maisematyypit voidaan ottaa paremmin huomioon viranomais-toiminnassa.

5 Maisemanhoito valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla

5.1 Maisema-alueet maankäytön suunnittelussa

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat hallinnollisesta näkökulmasta yksi alueidenkäytön suunnittelussa tarvittava tiedonlähde. Alueiden tarkoituksena on tuoda maisemanäkökulma maankäytön suunnitteluun, taata maisemallisten arvojen asema alueilla toteutettavien suunnitelmien ja toimenpiteiden lähtökohtana sekä edistää maisemat huomioon ottavia suunnittelukäytäntöjä. Valtioneuvoston vahvistamat valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden mukaisesti osoitettava maakuntakaavoissa, jotka vuorostaan ohjaavat kunta-kaavoitusta. Maisemalliset arvot voivat olla myös luonnonsuojelualueiden suojelun ja hoidon perusteita.

Mikäli arvokkaalle maisema-alueelle laaditaan yleis- tai asemakaava, on viranomais-ten syytä kiinnittää erityistä huomiota lähtötietojen ja perusselvitysten riittävyteen sekä maiseman ominaispiirteisiin, kokonaiskuvaan ja identiteetti-arvoihin. Suunnitel-tavien hankkeiden maisemavaikutukset tulee arvioida erikseen, jotta esimerkiksi mahdollinen täydennysrakentaminen sopeutuu sijainniltaan, mittakaavaltaan ja ra-kennustavaltaan maisemaan. Maiseman arvojen säilyminen edellyttää, että rakenta-minen tai muut toimenpiteet sovitetaan maisemaan kestävästi. On oleellista, että mai-sema-alueilla tapahtuva muutos ei ole ristiriidassa inventoinnissa tunnistettujen maisema-arvojen kanssa.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnissa on keskitytty ennen kaikkea perinteisten maaseutuelinkeinojen synnyttämiin maisemiin. Historiallisesta perspektiivistä huolimatta maisema-alueiden tavoitteena ei ole estää maaseutuelin-keinojen ja maiseman kehitystä eikä vaikeuttaa nykyisten maatalouselinkeinojen harjoittamista. Maisema-alueiden avulla pyritään pikemminkin ohjaamaan ja tuke-maan alueiden kehittämistä niiden ominaisluonnetta ja erityispiirteitä vahvistamalla ja sovittamalla nykyisen elinkeinotoiminnan vaatimat muutokset historiallisiin kehi-tyskulkuihin. Maisema-alueita tulee tarkastella suunnittelussa ennen kaikkea kult-tuurihistoriallisesti huomattavina kokonaisuuksina, joiden arvo perustuu historiallis-ten piirteiden ohella yhä jatkuvaan ympäristön ja elinkeinojen väliseen kestävään suhteeseen. Suunnittelussa tulee myös pyrkiä takaamaan, että maisema-alueilla säi-lyvät ne aineettomat hyödykkeet, joita ympäristö- ja maisemanäkökulmat huomioon ottava elinkeinotoiminta tuottaa sivutuotteinaan. Näitä ovat muun muassa alueen yleinen viihtyisyys, houkuttelevuus, ekologinen monimuotoisuus, ajallinen kerrok-sellisuus sekä alueellinen ja paikallinen identiteetti.

Koska maisemissa on harvoin jyrkkiä ja yksiselitteisiä rajoja, ovat alueiden rajaukset useimmiten monen muuttujan kompromisseja. Vaikka maisema-alueiden karttaraja-uksia käytetään alueidenkäytön suunnittelussa toimintaa ohjaavina konkreettisina elementteinä, tulee rajat nähdä myös suuntaa-antavina. Maisema-alueiden yleisku-vaan vaikuttava maisema jatkuu myös rajausten ulkopuolella, joten maisema-alueiden tuntumassa tehtävillä toimenpiteillä voi olla olennaisia vaikutuksia maisema-alueiden arvoihin. Maisema-alueita ja niitä ympäröiviä alueita onkin tarkasteltava maankäytön hankkeissa kokonaisvaltaisesti.

5.2 Maisemanhoidon mahdollisuudet

Maaseutu ja sen maisemat ovat säilyttäneet viime vuosikymmenien muutoksistaan huolimatta vahvan symboli- ja identiteettimerkityksensä sekä paikallisille asukkaille että muulle väestölle, jolla on usein omakohtaisia kytköksiä maaseudulle. Kasvanut

tietoisuus maatalouden ympäristövaikutuksista sekä maaseutumaisemasta hyvinvointia lisäävänä aineettomana ekosysteemipalveluna on lisännyt ihmisten kiinnostusta maisemia ja maisemanhoitoa kohtaan. Siinä missä maaseutumaisemat ovat perinteisesti syntyneet ja säilyneet elinkeinotoiminnan sivutuotteina, on maisemanhoito nykyisessä maataloudessa tavoitteellista ja jopa ammattimaista, ja sen kannustimeksi on laadittu erilaisia tukimuotoja.

Maiseman vaaliminen edellyttää aina osallistamista ja osallistumista. Maisemanhoidon tavoitteet ja toteutustavat määritelläänkin lähtökohtaisesti paikallisten asukkaiden, maanomistajien, viranomaisten ja monien muiden eri toimijoiden yhteistyönä. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivytysinventoinnin ja siihen liittyvän tiedottamisen yhtenä tavoitteena on saada alueiden asukkaat ja muut toimijat ottamaan maisema-alueet omikseen sekä ylläpitämään ja hoitamaan niiden maisemaa. Paikallistason toimintaa tarvitaan, jotta alueet voivat kehittyä omilla ehdoillaan, mutta samalla siten että kehitys tuottaa tasapainoista, hyvin hoidettua ja viihtyisää maisemaa, jonka kulttuuri- ja luontoarvot säilyvät tai jopa voimistuvat.

Arvokkaiden maisemien hoitoa on edistetty monilla alueilla ja monissa maakunnissa hanke pohjaisesti. Hankkeet ovat keskittyneet paitsi konkreettisiin hoitotoimiin myös maisema-alan asiantuntijoiden ja paikallisten toimijoiden vuorovaikutuksen tiivistämiseen, maisemanhoitoa koskevan tiedon lisäämiseen ja sen saatavuuden parantamiseen. Tärkeää on ollut myös maisemanäkökulman huomioon ottaminen muissa maaseudulla toteutettavissa hankkeissa. Maisemanhoidon tueksi on kehitetty monenlaisia rahoitus- ja ohjausjärjestelmiä. Niiden avulla on voitu toteuttaa eri laajuisia hankkeita, jotka ovat vaihdelleet useita hallinto- ja toimijatasoja yhdistävistä pitkäkestoisista tai jatkuvista hankkeista muutaman ihmisen voimin toteutettaviin kertaluontoisiin toimenpiteisiin. Suosituimpia maisemanhoidon lähtökohtia ovat kyläkävelyt sekä kyläsuunnittelun yhteydessä laadittavat maiseman- ja ympäristöhoitosuunnitelmat. Niiden yhteydessä paikalliset asukkaat ja toimijat voivat ideoida maisema-alan ammattilaisen kanssa mahdollisia hoitokohteita ja esittää ajatuksiaan lähimaisemiensa hoitamisesta.

Laajemmin tarkasteltuna maisemanhoito on esimerkki uudenlaisesta lähidemokratiaa korostavasta ympäristöpolitiikasta. Maisemanhoidon kehittämisen avulla on mahdollista lisätä maaseudun yhteisöllisyyttä sekä toimijuutta. Tällöin paikalliset asukkaat määrittelevät yhdessä suhdettaan lähimaisemiinsa ja -ympäristöönsä, osallistuvat maisemia ja niihin liittyviä arvoja muokkaavaan päätöksentekoon sekä kehittävät aktiivisesti toimintatapoja, joiden avulla on mahdollista sovittaa maiseman muutokset yhteisesti määriteltyihin tavoitteisiin ja arvoihin. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet toimivat maisemia koskevan keskustelun herättäjinä ja tuovat tähän paikallistason keskusteluun asiantuntijatietoon perustuvia näkökulmia. Maisemanhoitoon innostaessaan maisema-alueet voivat luoda pohjaa kylätoiminnan kehittämiseksi, asukaslähtöisten yhteistyöverkostojen luomiselle, uusien toimijaryhmien integroimiselle paikallistason toimintaan, asukkaiden ja hallinnon välisen vuoropuhelun lisäämiselle sekä hanke pohjaisen alueiden kehittämisen tehostamiselle.

Muutamilla valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla maisemanhoito on otettu osaksi kyläyhdistysten toimintaa, jolloin sille on ollut mahdollista hakea rahoitusta Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman yritys- ja hanketukena. Maisemanhoitoa voidaan rahoittaa myös ympäristökorvausjärjestelmän ympäristösopimuksilla ja ei-tuotannollisella investointituella sekä luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämisen ympäristösopimuksella. Näitä korvauksia voivat hakea aktiiviviljelijät ja rekisteröidyt yhdistykset (Maa- ja metsätalousministeriö 2014). Maisemanhoitoa on voitu edistää myös esimerkiksi Leader-hankkeina, joihin ovat voineet osallistua niin asukkaat, yhteisöt, yritykset kuin paikallis- ja aluehallinnon edustajatkin. Maisemanhoitoon on saatavissa käytännön opastusta esimerkiksi Maa- ja kotitalousnaisten Keskuksen maisemanhoidon neuvojien verkostolta. Myös monet muut järjestöt edistävät toiminnassaan maisemanhoitoa, esimerkiksi talkoita ja monenlaisia muita hankkeita toteuttamalla.

5.3 Maisemanhoitoalueet

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet toimivat myös lähtökohtana suunniteltaessa luonnonsuojelulain mukaisia maisema-alueita eli maisemanhoitoalueita. Maisemanhoitoalueita voidaan perustaa luonnon- tai kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi (luonnonsuojelulaki, 32 §). Suomeen on joulukuuhun 2015 mennessä perustettu neljä valtakunnallista maisemanhoitoaluetta, Skärlandetin, Hyypänjokilaakson, Kairalan–Luiron sekä Simon maisemanhoitoalueet. Maisemanhoitoalueen perustamista suunnitellaan tai harkitaan parhaillaan muutamilla uusilla alueilla eri puolilla Suomea.

Valtakunnallisesti merkittävän maisemanhoitoalueen perustamisesta ja tarkoituksesta päättää ympäristöministeriö. Maakunnallisista maisemanhoitoalueista päättää elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus maakunnan liiton esityksestä (luonnonsuojelulaki, 34 §). Perustamispäätöksiin on yleensä liittynyt paikallisten toimijoiden sekä ympäristö- ja maaseutuhallinnon yhdessä laatima hoito- ja käyttösuunnitelma. Suunnitelmaa laadittaessa pyritään yhdistämään paikallisten toimijoiden maisemaan kohdistamat toiveet, merkitykset ja tavoitteet sekä hallinnon näkemykset arvokkaasta maisemasta ja sen kestävästä käytöstä. Maisemanhoitoalueiden rajaus määritellään yhteistyössä ympäristö-, alue- ja paikallishallinnon sekä paikallisten maanomistajien ja muiden toimijoiden kanssa. Kaikkien toistaiseksi perustettujen maisemanhoitoalueiden suunnittelu on lähtenyt liikkeelle paikallisesta aloitteellisuudesta, mikä on osoittautunut parhaaksi toimintatavaksi. Ympäristöministeriö on osallistunut alueiden perustamiseen ja hoitoon tarjoamalla asiantuntija-apua sekä rahoittamalla esimerkiksi maisemanhoitoalueiden neuvottelukuntien toimintaa ja alueilla tehtäviä maisemanhoidon toimenpiteitä.

6 Oikeusvaikutukset ja päätöksenteko

6.1 Yleistä valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden ohjausvaikutuksesta

Tärkein valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden toteuttamiskeino on maankäyttö- ja rakennuslain (MRL, 132/1999) ja sitä täydentävän maankäyttö- ja rakennusasetuksen (MRA, 895/1999) mukainen maankäytön suunnittelu. Maankäyttö- ja rakennuslaki on maisema-arvojen huomioon ottamista ohjaava yleislaki. Sen nojalla tehtävän kaavoituksen avulla voidaan ohjata maisemallisesti arvokkaiden alueiden käyttöä sekä sovittaa ympäristöllisiä näkökulmia yhteen muiden intressien kanssa.

Velvollisuus ottaa maisema-arvot huomioon koskee kaavoituksen lisäksi maisemaa voimakkaasti muuttavia hankkeita, kuten maa-ainesten ottamista, teiden rakentamista ja rakennusten purkamista. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointia käytetään suunnittelu- ja selvitysaineistona edellä mainituista hankkeista ja niiden luvista päätettäessä.

MRL:n ohella tärkein maisemien suojelua ja hoitoa edistävä ohjauskeino on luonnon- ja maisemansuojelua koskeva luonnonsuojelulaki (1096/1996). Myös eräät muut lait, kuten metsälaki (1093/1996), maa-ainelaki (555/1981) ja vesilaki (587/2011), sisältävät luonnon ja maiseman huomioon ottamista koskevia säännöksiä. Lisäksi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain (498/2010) nojalla rakennusten lähiympäristöön liittyvät alueet voivat tulla suojeltaviksi. Lainsäädännön lisäksi maisema-arvojen vaalimista ohjaavat kansainväliset sopimukset ja suositukset. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi täyttää esimerkiksi useita *Eurooppalaisessa maisemayleissopimuksessa* (14/2006) määriteltyjä tavoitteita ja velvoitteita (ks. luku 2.2).

6.2 Valtioneuvoston päätöksen huomioon ottaminen

Maisema-alueiden päivitysinventoinnin on tarkoitus korvata vuonna 1995 valtioneuvoston periaatepäätöksellä vahvistettu valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventointi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana valtakunnallisena inventointina (VAT, 30.11.2000 ja sen tarkistus 13.11.2008; luku 4.4). Asiasta päättää valtioneuvosto ympäristöministeriön laatiman esityksen pohjalta. Ympäristöministeriö laatii esityksensä, joka perustuu päivitysinventoinnin tuloksiin, SOVA-lain (200/2005) ja hallintolain (434/2003) mukaisiin menettelyihin sekä muiden ministeriöiden antamiin lausuntoihin.

Päivitysinventoinnin valmistuessa voimassa on useita maakuntakaavoja, joissa valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet on osoitettu vuonna 1995 valtioneuvoston päätöksellä vahvistetun inventoinnin mukaisesti. Jos maisema-alueen raja-alue poikkeaa maakuntakaavassa päivitysinventoinnin mukaisesta rajauksesta, tulee päivitysinventointi ottaa muilla kaavatasoilla suunnittelun lähtökohdaksi valtioneuvoston päätöksen jälkeen riippumatta maakuntakaavan merkinnästä. Mahdollisia ristiriitoja päivitysinventoinnin tulosten ja voimassa olevan maakuntakaavan kanssa on tarpeen käsitellä viranomaisneuvotteluissa. Poikkeamat maakuntakaavan ohjausvaikutuksesta on perusteltava.

6.3 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet alueiden käytön suunnittelun lähtökohtana

6.3.1 Maisemien huomioon ottaminen valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa

MRL:n mukainen suunnittelujärjestelmä perustuu tarkentuvaan suunnitteluun, jossa valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet sekä yleispiirteiset kaavat (maakunta- ja yleiskaavat) ohjaavat yksityiskohtaisten kaavojen (asemakaavat) suunnittelua ja luovat puitteet hankekohtaisille suunnitelmille ja lupamenettelyille.

MRL:n 22 §:n 2 momentissa todetaan, että valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet koskevat asioita, joilla on aluerakenteen, alueiden käytön tai liikenne- ja energiaverkon kannalta maakunnallista laajempi merkitys; asioita, joilla on merkittävä vaikutus kansalliseen kulttuuri- tai luonnonperintöön; tai asioita joilla on valtakunnallisesti merkittävä vaikutus ekologiseen kestävytyteen, aluerakenteen taloudellisuuteen tai merkittävien ympäristöhaittojen välttämiseen. MRL 24 §:n mukaan valtion viranomaisten tulee edistää alueidenkäyttötavoitteiden toteuttamista ja arvioida toimenpiteidensä vaikutuksia aluerakenteen ja alueiden käytön kannalta. Lisäksi maakunnan suunnittelussa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa on huolehdittava valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että edistetään niiden toteuttamista. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet on siten otettava huomioon maakuntakaavaa laadittaessa, mutta myös yleis- ja asemakaavoituksessa kaavamutojen edellyttämällä tavalla.

Valtioneuvoston päätöksessä valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista kulttuuri- ja luonnonperintöä sekä virkistyskäyttöä ja luonnonvaroja koskee luku 4.4. Luvun yleistavoitteiden mukaan ”alueidenkäytöllä edistetään kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä”. Erityistavoitteissa todetaan, että alueidenkäytössä on varmistettava valtakunnallisesti merkittävien kulttuuri- ja luonnonperinnön arvojen säilyminen. Maisema-alueiden maisemakuvaan vaikuttaa myös erityistavoitteisiin sisältyvä linjaus, jonka mukaan ”ilman erityisiä perusteita ei hyviä ja yhtenäisiä peltoalueita tule ottaa taajamatoimintojen käyttöön eikä hyviä ja laajoja metsätalousalueita pirstoa muulla maankäytöllä”. Alueidenkäyttötavoitteissa edellytetään myös, että alueidenkäytön suunnittelussa otetaan huomioon ekologisesti ja virkistyskäytön kannalta merkittävät luonnonalueet, joiden muodostamia aluekokonaisuuksia ei saa tarpeettomasti pirstoa. Lisäksi luonto- ja maisema-arvoihin kiinnitetään huomiota kiviainesten ottoon liittyvissä erityistavoitteissa, joiden mukaan ”kiviainesten ottoon osoitettavien alueiden on perustuttava

arviointiin, jossa selvitetään alueiden luonto- ja maisema-arvot sekä toisaalta soveltuvuus vesi- ja kiviaineshuoltoon”.

Viranomaisten laatimat riittävän laaja-alaiseen valmisteluun perustuvat valtakunnalliset inventoinnit otetaan valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevien erityistavoitteiden mukaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt ja maisemat on osoitettava maakuntakaavoituksessa, ja alueidenkäytön on sovelluttava näillä alueilla niiden historialliseen kehitykseen. Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamat voimassa olevat viranomaisinventoinnit ovat maisema-alueiden päivitysinventoinnin alkaessa olleet Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (Maisema-alueityöryhmän mietintö I 1993; Maisema-alueityöryhmän mietintö II 1993), Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (Museovirasto 2009) sekä Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet (Sisäasiainministeriö 1983).

6.3.2 Kaavojen sisältövaatimukset

Kaavojen sisältövaatimukset määrittävät ne oikeudelliset vähimmäisvaatimukset, jotka eri kaavatasojen tulee täyttää. Sisältövaatimusten riittävä täytyminen on kaavan laillisuuden keskeinen arviointiperuste. Kaikissa kaavamuodoissa sisältövaatimukseen kuuluu maiseman, luonnonarvojen sekä kulttuuriympäristön arvojen huomioon ottaminen.

Maakuntakaavaa laadittaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota muun muassa maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuriperinnön vaalimiseen (MRL 28 §:n 3 momentti, 6 kohta). Maiseman vaalimista koskevan sisältövaatimuksen täyttymistä arvioitaessa on otettava huomioon kaavan vaikutukset valtakunnallisten arvokkaiden maisema-alueiden ohella myös maakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin ja arvokkaiden maisema-alueiden muodostamaan maakunnalliseen kokonaisuuteen. Yleiskaavaa laadittaessa on puolestaan otettava huomioon muun muassa yhdyskuntarakenteen ekologinen kestävyys sekä maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen (MRL 39 §). Asemakaavan sisältövaatimuksissa (MRL 54 §) edellytetään, että kaavoja laadittaessa rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä tulee vaalia, eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää.

Maakunta- ja yleiskaavoissa edellä mainitut seikat on otettava huomioon siinä määrin kuin asianomaisen kaavataso ohjaustavoite ja -tarkkuus sitä edellyttävät (28 § 4 momentti, 39 § 3 momentti). Lisäksi kaikkien kaavatasojen sisältövaatimusten mukaan on vältettävä aiheuttamasta kohtuutonta haittaa maanomistajalle (MRL 28 § 3 momentti, 39 § 4 momentti ja 54 § 3 momentti).

6.3.3 Maisemaa koskevat suunnitteluperiaatteet

Yleisten maisemaa koskevien suunnitteluperiaatteiden mukaan yleispiirteisessä kaavassa (maakunta- ja yleiskaavassa) osoitetun alueiden käytön on oltava sopusoinnussa tärkeinä pidettävien maiseman ominaispiirteiden kanssa. MRL:n suunnittelujärjestelmän mukaan yleispiirteisen kaavan ohjausvaikutus estää ainakin täysin kaavaratkaisun vastaisen yksityiskohtaisemman kaavan hyväksymisen tai muun hankkekohtaisen luvan myöntämisen. Ympäristöministeriö on laatinut oppaan kulttuuriympäristön huomioon ottamisesta maakuntakaavoituksessa (Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa 2011).

Maisema-arvojen huomioon ottaminen kaavoituksessa edellyttää yleensä kulttuuriympäristöjen ja maisemien erityisominaisuuksia ilmaisevaa kaavamerkintää. Alueen käyttötarkoitusta ja -periaatteita voidaan täsmentää kaavamerkintöihin liitettävillä maakuntakaavamääräyksillä, yleiskaavamääräyksillä ja asemakaavamääräyksillä (MRL 30 §, 41 § ja 57 §). Kaavamerkintöihin kytkeytyvät määräykset ovat tärkeitä kaavojen oikeusvaikutusten kannalta. Niiden avulla kaavamerkinnöillä ilmoitettua alueen käyttötarkoitusta ja -periaatetta voidaan täsmentää.

Maakuntakaava-, yleiskaava- ja asemakaavamääräykset koskevat alueiden suunnittelua ja rakentamista. Niiden avulla voidaan varmistaa, että maisema-alueen kokonaisuus, erityispiirteet ja identiteetti otetaan alueen suunnittelussa, käytössä ja rakentamisessa huomioon valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden inventoinnin mukaisesti. Määräys voi koskea myös esimerkiksi haitallisten maisemavaikutusten estämistä tai rajoittamista rakentamisen yhteydessä. Lisäksi kaikilla kaavatasoilla on mahdollisuus antaa suojelumääräyksiä alueen erityisten ympäristöarvojen, kuten maisemallisten, kulttuurihistoriallisten, rakennetun ympäristön tai luonnonarvojen, suojelemiseksi. Suojelumääräyksen tulee olla maanomistajalle kohtuullinen. Maisemallisia arvoja koskeva suojelumääräys ei velvoita maanomistajaa ryhtymään aktiivisiin toimiin maiseman suojelemiseksi, mutta se voi velvoittaa pidättäytymään suojelun vastaisista toimista.

Yleiskaavoihin voidaan ottaa toimenpiderajoituksia eli maisematyöluvan hakuvelvoite maisemaa muuttaville toimenpiteille (MRL 128 §, ks. tarkemmin luku 6.4.2). Luvan tarve voidaan määrittellä esimerkiksi kaivamista, louhimista, tasoittamista, täyttämistä tai puiden kaatamista varten.

Rakennusjärjestyksessä (MRL 14 § 2 momentti) annetaan paikallisista oloista johtuvat sopivan rakentamisen, kulttuuri- ja luonnonarvojen huomioon ottamisen sekä hyvän elinympäristön toteutumisen ja säilyttämisen kannalta tarpeelliset määräykset. Rakennusjärjestyksen määräykset eivät saa olla maanomistajalle tai muulle oikeuden haltijalle kohtuuttomia (MRL 14 § 3 momentti). Suomen Kuntaliiton julkaisema *Opas rakennusjärjestyksen laatimiseen* (2013) sisältää ohjeita kunnille rakennusjärjestyksen uudistustyöhön.

6.3.4 Kaavoituksen lähtötiedot ja selvitykset

Kaavan tulee perustua kaavan merkittävät vaikutukset arvioivaan suunnitteluun ja sen edellyttämiin tutkimuksiin ja selvityksiin. Kaavan vaikutuksia selvitetessä otetaan huomioon kaavan tehtävä ja tarkoitus. Kaavaa laadittaessa on tarpeellisessa määrin selvittävä suunnitelman ja tarkasteltavien vaihtoehtojen toteuttamisen ympäristövaikutukset, mukaan lukien yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja muut vaikutukset. Selvitykset on tehtävä koko siltä alueelta, jolla kaavalla voidaan arvioida olevan olennaisia vaikutuksia (MRL 9 §).

Kaavan vaikutuksia käsittelevien selvitysten on annettava riittävät tiedot, jotta voidaan arvioida suunnitelman toteuttamisen merkittävät välittömät ja välilliset vaikutukset muun muassa kaupunkikuvaan, maisemaan, kulttuuriperintöön ja rakennettuun ympäristöön (MRA 1 §). Selvitysten tarkoituksena on tunnistaa alueen tai kohteen maisema-arvojen erityispiirteet sekä arvioida ne.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin yhteydessä laaditut aluekuvaukset ovat tärkeää kaavoituksessa tarvittavaa taustamateriaalia. Kuvauksissa on esitetty maisema-alueiden olennaisimmat arvotekijät, joita ovat muun muassa maiseman historiallinen kehitys ja ominaispiirteet sekä historiallisten piirteiden ja nykyisen toiminnan yhteisvaikutuksesta syntynyt maisemakuva. Aluekuvauksen tapauskohtainen täydentäminen ja syventäminen on tarpeen alueen ominaisluonteen ja erityispiirteiden esiin tuomiseksi eri kaavatasojen edellyttämällä tarkkuudella. Ympäristöministeriö on laatinut oppaan kulttuuriympäristön huomioon ottamisesta vaikutusten arvioinnissa (Kulttuuriympäristö... 2013).

6.3.5 Arvokkaiden maisema-alueiden oikeusvaikutukset alueiden käytön suunnittelussa ja rakentamisessa

Alueen sisältyminen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden listaukseen ei pääsääntöisesti aiheuta suoria maanomistajiin kohdistuvia oikeusvaikutuksia, vaan oikeusvaikutukset syntyvät välillisesti maankäytön suunnittelussa ja lupamenettelyissä.

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden kannalta ratkaisevia maankäytön suunnittelun välineitä eli kaavoja ovat erityisesti yleispiirteiset kaavat (maakuntakaava ja yleiskaava). Tavallisimmin maisema-alueista voi koitua maanomistajiin kohdistuvia vaikutuksia, kun alueelle laaditaan yleiskaava. Mahdollisista maankäytön rajoituksista päätetään silloin kunnassa tapahtuvan valmistelun myötä. Joillakin alueilla laadittavaksi voi tulla myös kaikkein yksityiskohtaisin kaava, eli asemakaava.

Valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista voi seurata maanomistajiin kohdistuvia vaikutuksia myös haettaessa tarvittavia lupia rakentamista tai muita toimenpiteitä varten sekä suunnittelutarveratkaisuissa. MRL:n mukaisia lupia ovat rakennusluvat, toimenpideluvat, maisematyöluvat (ks. 6.3.3), purkamisluvat sekä poikkeamisluvat. Suunnittelutarvealueella tarkoitetaan rakentamista, joka ympäristövaikutusten merkittävyyden vuoksi edellyttää yksityiskohtaista maankäytön suunnittelua ja tavanomaista lupamenettelyä laajempaa harkintaa. Erityisharkinta voi olla tarpeen tärkeiden suojelu- tai virkistysintressien takia. Tärkeisiin suojeluintresseihin voi kuulua esimerkiksi kulttuurimaiseman yhtenäisyys. Rakennusluvan myöntäminen suunnittelutarvealueella, jolle ei ole hyväksytty asemakaavaa, edellyttää että esimerkiksi rakentaminen sopii maisemaan eikä vaikeuta erityisten luonnon- tai kulttuuriympäristön arvojen säilyttämistä eikä virkistystarpeiden turvaamista (MRL 137 § 1 momentti).

6.4 Luonnonvarojen käyttö valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla

6.4.1 Maa-ainesten otto

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet ohjaavat maa-ainesten ottoa kestävän käytön periaatteiden mukaisesti. Erityistavoitteiden mukaan maakuntakaavoituksessa on otettava huomioon käyttökelpoiset kiviainesvarat sekä niiden kulutus ja kulutustarve pitkällä aikavälillä sekä sovitettava yhteen kiviaineshuolto ja suojelutarpeet. Kiviainesten ottoon osoitettavien alueiden on perustuttava arviointiin, jossa selvitetään alueiden luonto- ja maisema-arvot sekä toisaalta soveltuvuus vesi- ja kiviaineshuoltoon.

Maa-aineslaki (MAL 555/1981) on maa-ainesten ottamisen sääntelyn erityislaki. Maa-ainesten ottoa säädellään MAL:n 3 §:n mukaan sekä kaava-alueilla että kaavoitettavilla alueilla. MAL:n keskeinen tarkoitus on ohjata maa-ainesten ottamista niin, että maiseman ja luonnonarvojen suojelu voidaan turvata. Maa-ainesten ottamisen rajoitukset sisältyvät lain 3 ja 6 §:iin. Lupa aineiden ottamiseen on myönnettävä, jos ottaminen ei ole ristiriidassa 3 §:ssä säädettyjen rajoitusten kanssa ja jos asianmukainen ottamissuunnitelma (6 §) on esitetty. Maa-ainesten ottamisesta ei saa aiheutua MAL 3 §:n 1 momentin mukaan esimerkiksi kauniin maisemakuvan turmeltumista tai luonnon merkittävien kauneusarvojen tai erikoisten luonnonesiintymien tuhoutumista. Lain 3 §:n tarkoittamat haitalliset vaikutukset tulee lupaa haettaessa aina selvittää. Alueilla, joilla on voimassa asemakaava tai oikeusvaikutteinen yleiskaava, on lisäksi katsottava, ettei ottaminen turmele kaupunki- tai maisemakuvaa.

Kauniilla maisemakuvalla ja luonnon merkittävillä kauneusarvoilla tarkoitetaan tarkasteltavan kohteen tai sitä ympäröivän maiseman kauneutta. Maisema voi tarkoittaa sekä luonnon- että kulttuurimaisemaa. Maiseman kauneuden tulee sisältää tiettyjä objektiiviseen arviointiin perustuvia kauneusarvoja ja tämän takia lupahakemukseen tulee liittää selvitys kohteen tai sitä ympäröivän alueen maisema-arvoista. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin voi katsoa esitykseksi tällaisista arvoista, ja oikeuskäytännön mukaan valtakunnallisella maisema-aluestatuksella voi olla merkitystä maa-aineshankkeen myöntämisen edellytyksiä arvioitaessa (esim. KHO 21.8.2014 taltionro 2454).

Vaikutuksiltaan merkittävien maa-aineshankkeiden ympäristövaikutukset arvioidaan myös ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain (YVA-laki, 468/1994) mukaisessa menettelyssä. YVA-lain mukaan ympäristövaikutuksilla tarkoitetaan

muun muassa hankkeen vaikutuksia yhdyskuntarakenteeseen, rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön.

6.4.2. Metsätalous

Maisema-arvojen huomioon ottamista metsienkäytössä ohjaavat MRL sekä metsälaki (1093/1996), joita sovelletaan usein rinnakkain samoilla alueilla. Metsälaki ohjaa talousmetsien hoitoa ja käyttöä metsätalousmaaksi luettavilla alueilla. Sitä ei kuitenkaan sovelleta luonnonsuojelulain (1096/1996) nojalla muodostetuilla suojelualueilla, valtion luonnonsuojelutarkoitukseen hankkimilla alueilla eikä muilla valtion omistamilla alueilla, joita hoidetaan Metsähallituksen tai valtion maata hallinnoivan viranomaisen suojelupäätöksen mukaisesti. Vastaavasti metsälakia ei sovelleta MRL:n mukaisessa kaavassa suojelualueeksi osoitetulla alueella; asemakaava-alueilla lukuun ottamatta maa- ja metsätalouteen osoitettuja alueita; alueilla joilla on voimassa toimenpiderajoitus asemakaavan laatimiseksi; tai oikeusvaikutteisen yleiskaavan alueella lukuun ottamatta maa- ja metsätalouteen ja virkistyskäyttöön osoitettuja alueita.

Koska valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden pääpaino on elinvoimaisissa, luonnoltaan ja kulttuuriarvoiltaan monipuolisissa maatalousmaisemissa, metsätalouden harjoittaminen Tapion metsänhoitosuosituksen (*Hyvän metsänhoidon suositukset* -sarja, <tapio.fi/metsatietoa/metsanhoidon-suositukset/>) mukaan on arvokkailla maisema-alueilla pääsääntöisesti mahdollista. Tietyissä poikkeustilanteissa, kuten MRL:n mukaisessa maisematyölupamenettelyssä (128 §), metsänkäsittelyä voidaan rajoittaa maisemallisin perustein.

Maisematyöluvasta asetettujen säännösten mukaan maisemaa muuttavaa toimenpiddettä (maanrakennustyötä, puiden kaatamista tai muuta näihin verrattavaa toimenpiddettä) ei saa suorittaa ilman lupaa asemakaava- ja yleiskaava-alueella, jos yleiskaavassa niin määrätään. Maisematyöluvan piiriin kuuluvia toimenpiteitä ovat esimerkiksi maanrakennustyöt tai muut vastaavat maisemaa muuttavat toimenpiteet. Maisemaa muuttavia toimenpiteitä ei voi yksiselitteisesti määrittellä, koska toimenpiteiden vaikutukset vaihtelevat eri alueilla. Esimerkiksi arvokkailla maisema-alueilla puiden kaato voidaan mieltää jopa maisemaa parantavaksi toimenpiteeksi, kun taas puiden istuttaminen voi heikentää avointa kaunista maisemakuva.

Valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla on mahdollista tehdä hakkuut erityishakkuina. Metsälain muutoksella (1085/2013) säädetyin 5 b §:n mukaan jos hakkuun kohteella on metsän monimuotoisuuden säilyttämisen, maiseman tai metsän monikäytön kannalta erityistä merkitystä, hakkuu voidaan tehdä kohteen erityisluonteen edellyttämällä tavalla. Erityishakkuut ovat maanomistajalle vapaaehtoisia.

Valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla rahoitusta voidaan suunnata metsätalouden määräaikaisten rahoituslain (34/2015) perusteella muun muassa maisema-, kulttuuri- ja virkistysarvoja korostaviin alueellisesti merkittäviin metsäluonnon hoitohankkeisiin.

6.4.3 Tuulivoimarakentaminen

Tuulivoimaloiden rakentamisen merkittävimmät ja laajimmalle ulottuvat ympäristövaikutukset kohdistuvat maisemakuvaan. Tuulivoimarakentamisen ohjaus tapahtuu MRL:n ja MRA:n puitteissa. Tuulivoimarakentamisen ympäristövaikutukset arvioidaan kaavoituksen ja lupamenettelyjen yhteydessä. Lisäksi vaikutuksiltaan merkittävien tuulivoimahankkeiden ympäristövaikutukset arvioidaan YVA-lain (468/1994) mukaisessa menettelyssä.

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (luku 4.5, Toimivat yhteysverkostot ja energiahuolto) mukaan maakuntakaavoituksessa on osoitettava tuulivoiman hyödyntämiseen parhaiten soveltuvat alueet. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet korostavat tuulivoimarakentamisessa pyrkimystä keskitettyihin ratkaisuihin sekä tuulivoi-

marakentamisen ja muiden alueidenkäyttötarpeiden yhteensovittamista. Tuulivoimaloiden keskittäminen on tärkeää etenkin maisemavaikutusten hallinnan kannalta.

Nimenomaisesti tuulivoimarakentamista koskevien tavoitteiden lisäksi tuulivoimala-alueiden suunnittelussa on otettava huomioon muutkin valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, kuten maisemaa, luonnonarvoja ja kulttuuriperintöä koskevat tavoitteet. Maisema-arvojen kannalta näistä keskeisimpiä ovat velvoite ottaa huomioon viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtina sekä velvoite osoittaa maakuntakaavoituksessa valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt ja maisemat.

Tuulivoimarakentamisen suunnittelun periaatteiden mukaan tuulivoimarakentamiselle soveltumattomia alueita ovat muun muassa valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet sekä valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt.

Tuulivoimaloiden maisemavaikutuksia sekä hyvien periaatteiden mukaista tuulivoimalasuunnittelua esitellään muun muassa ympäristöministeriön aloitteesta laaditussa Tuulivoimalat ja maisema -oppaassa (Weckman 2006). Oppaassa käydään läpi myös tuulivoimarakentamisen yhteydessä tehtävien maisemaselvitysten lähtökohtia ja sisältövaatimuksia. Lisäksi ympäristöministeriön rahoituksella on käynnistetty tuulivoimarakentamisen ohjauksen valtakunnallinen asiantuntijapalvelu, joka tarjoaa tuulivoimarakentamisen menettely- ja sisällyksymyksiin liittyvää asiantuntija-apua kunnille, maakunnan liitoille, ELY-keskuksille, toiminnanharjoittajille ja kansalaisille.

7 Tiedotus ja kuuleminen

7.1 Inventoinnista tiedottaminen

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin etenemisestä on hankkeen eri vaiheissa tiedotettu niin kansalaisia kuin viranomaisistahojakin. Inventoinnin ensisijainen tiedotuskanava on ollut ympäristöministeriön ylläpitämä, kesällä 2010 avattu internetsivusto <www.maaseutumaisemat.fi>. Sivustolla esitellään pysyvinä teemoina inventoinnin tavoite, inventointiohjeet sekä MAPIO-työryhmän kokoonpano. Sivustolta löytyvät myös MAPIO:n puheenjohtajan ja sihteerin sekä maakunnallisten inventointien yhdyshenkilöiden yhteystiedot. Lisäksi verkkosivulle on päivitetty tietoja maakunnallisten inventointien etenemisestä. Inventointien aikana valmistuneet alueelliset inventointiraportit on asetettu nähtäville sivustolle sen jälkeen, kun ne on käsitelty MAPIO:ssa. Sivustolle on koottu myös inventointien yhteydessä otettuja valokuvia.

Inventoinnin edetessä on järjestetty useita valtakunnallisia ja maakunnallisia tiedotustapahtumia sekä julkaistu monia tiedotteita. Inventointien alkamisesta tiedotettiin valtakunnallisesti kesällä 2010 julkaistulla ympäristöministeriön tiedotteella sekä lokakuussa 2010 järjestetyssä sidosryhmille suunnatussa informaatio- ja keskustelutilaisuudessa. Syksyllä 2010 julkaistiin esite, jossa kerrotaan lyhyesti hankkeen taustasta ja tarkoituksesta. Esitettä on jaettu muun muassa Kulttuurimaiseman hoidon neuvottelupäivien sekä muiden sidosryhmä- ja asiantuntijatapahtumien yhteydessä. Lisäksi inventoijilla on usein ollut esitteitä mukanaan maastotöiden yhteydessä ja inventoinneista paikallisesti tiedotettaessa. Esitteitä on myös pyynnöstä toimitettu kylä- ja muille paikallisille yhdistyksille. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin etenemisestä on lisäksi raportoitu *Eurooppalaiseen maisemayleissopimukseen* liittyvissä kansainvälisissä seminaareissa.

Valtakunnallisen tiedottamisen lisäksi päivitysinventoinnista on tiedotettu maakunnallisesti. ELY-keskukset ovat tiedottaneet inventointien käynnistymisestä sitä mu-

kaa kuin ne ovat alkaneet eri maakunnissa. Inventoinneista on kerrottu lehdistölle ja kunnille osoitetuilla tiedotteilla, sidosryhmätapahtumilla sekä internetsivuilla. Useissa maakunnissa on järjestetty inventoinnin edetessä tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia kuntatason toimijoille ja paikallisille asukkaille. MAPIO:n jäsenet ja inventoijat ovat osallistuneet moniin keskustelutilaisuuksiin. Maakunnallisten inventointien yhteydessä on kerätty myös asukkaiden ja muiden paikallisten toimijoiden näkemyksiä inventointien tuloksista. Esimerkiksi Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, Etelä-Savossa, Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla alueellisten inventointien tulokset ovat olleet kommentoitavissa interaktiivisessa karttapalvelussa tai ELY-keskuksen internetsivuilla. Muissa maakunnissa mielipiteitä ja palautetta on kerätty muun muassa kommenttipyyntöin. Pohjois-Savossa maakunnallisen inventoinnin tiedottaminen ja osallistaminen yhdistettiin maakuntakaavan valmisteluprosessiin.

Inventointia on käsitelty useissa valtakunnallisissa, maakunnallisissa ja paikallisissa tiedotusvälineissä. MAPIO:n edustajat ovat kirjoittaneet inventoinnista muun muassa *Helsingin Sanomiin* sekä ympäristö- ja kunta-alojen lehtiin. Lisäksi inventoinneista vastaavia henkilöitä on haastateltu Ylen verkkosivuille, Ylen maakunnallisiin radioihin, ruotsinkielisiin tv-uutisiin, *Helsingin Sanomiin*, maakunta- ja paikallislehtiin sekä ympäristöalan lehtiin. Inventoinneista ovat uutisoineet myös esimerkiksi *Kaupalehti* ja *Maaseudun Tulevaisuus*. Lehtiartikkeleissa on käsitelty inventoinnin taustojen, etenemisen ja tulosten ohella maanomistajien ajatuksia, inventointitulosten mahdollisia vaikutuksia, maisemanhoidon tavoitteita sekä yksittäisiä valtakunnallisesti arvokkaiksi esitettyjä maisema-alueita.

7.2 Kuuleminen ja viranomaislausunnot

Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnin päätyttyä inventointituloksista järjestetään yleinen kuuleminen. Aineistot asetetaan virallisesti nähtäville ympäristöministeriöön sekä ympäristöministeriön verkkosivuille. Aineistoon voi tutustua myös ELY-keskuksissa ja kunnissa niiden alueilla sijaitsevien valtakunnallisesti arvokkaiksi ehdotettujen maisema-alueiden osalta.

Kuulemisesta tiedotetaan hallintolain mukaisella yleistiedoksiannolla, ja kaikilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ehdotuksesta valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi sekä inventointihankkeeseen liittyvästä ympäristövaikutuksien arvioinnista. Palaute toimitetaan ELY-keskuksiin, jotka kokoavat sen ja toimittavat edelleen kuulemisajan päätyttyä ympäristöministeriöön. Kuulemisen yhteydessä ympäristöministeriö järjestää erikseen sidosryhmille suunnatun lausuntokierroksen.

Lausunnot ja kannanotot käsitellään ympäristöministeriössä, ja ympäristöministeriö vastaa myös mahdollisten muutosten tekemisestä maisema-alueisiin. Mikäli palautteiden johdosta tehdään merkittäviä muutoksia ehdotettuihin alueisiin, järjestetään muutoksien osalta toinen kuulemiskierros. Kuulemisten päätyttyä ympäristöministeriö viimeistelee päivitysinventoinnin tulokset ja maisema-alue-ehdotuksen esitykseksi, joka lähetetään lausunnoille ministeriöihin. Ministeriöille suunnatun lausuntokierroksen jälkeen esitys etenee valtioneuvoston käsittelyyn. Valtioneuvoston odotetaan tekevän maisema-alueista päätös, jossa päivitysinventointi korvaa nykyisen inventoinnin MRL:n mukaisten valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoituksena viranomaisinventointina.

Inventointien virallinen kuulemisaineisto koostuu kuulemispyynnöstä, tästä taustamuistiosta liitteineen sekä valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi esitettävien alueiden kohdekuvauksista ja kartoista. Tukiaineistona on myös verkossa toimiva karttapalvelu, jossa voi tarkastella maisema-alueiden rajauksia suhteessa erilaisiin pohjatietoaineistoihin.

KIRJALLISUUS JA ASIAKIRJALÄHTEET

- European Landscape Convention and reference documents* (2008). 90 s. Council of Europe.
- Helminen, V., K. Nurmio, A. Rehunen, M. Ristimäki, K. Oinonen, M. Tiitu, O. Kotavaara, H. Antikainen, J. Rusanen (2014). Kaupungin-maaseudun alueluokitus: Paikkatietomuotoisen alue-
luokituksen muodostamisperiaatteet. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja 25/2014*. 46 s.
- Inventointiohje. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnit; maaseudun
kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet* (2010). 30 s. Ympäristöministeriö, MAPIO-
työryhmä.
- Kulttuuriympäristö maakuntakaavoituksessa (2011). *Suomen ympäristö 28/2011*. 67 s.
- Kulttuuriympäristö vaikutusten arvioinnissa (2013). *Suomen ympäristö 14/2013*. 60 s.
- Luonnon puolesta – ihmisen hyväksi (2013). Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestä-
vän käytön toimintaohjelma 2013–2020. <[www.ymparisto.fi/
Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Strategia_ja_toimintaohjelma](http://www.ymparisto.fi/Luonto/Luonnon_monimuotoisuus/Strategia_ja_toimintaohjelma)>
- Maa- ja metsätalousministeriö (2014). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020.
<magnetcloud1.eu/ebook/manner-suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_2014_2020/>
- Maisema-alue työryhmän mietintö I (1993). Maisemanhoito. *Ympäristöministeriö, ympäristönsuojelu-
osasto, Mietintö 66/1992*. 199 s.
- Maisema-alue työryhmän mietintö II (1993). Arvokkaat maisema-alueet. *Ympäristöministeriö, ympä-
ristönsuojeluosasto, Mietintö 66/1992*. 204 s.
- Markkola, P. (2004; toim.). Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. *Suomen
maatalouden historia 3*. 518 s. SKS, Helsinki.
- Museovirasto (2009). Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY.
<www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx>
- Museovirasto (2015). Muinaisjäännösrekisteri. <[kulttuuriymparis-
to.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx](http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjreki/read/asp/r_default.aspx)>
- Opas rakennusjärjestyksen laatimiseen (2013). Kuntaliiton verkkojulkaisu. 87 s.
<shop.kunnat.net/download.php?filename=uploads/rakennusjarjestys_sisalto_ebook.pdf>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö & Ympäristöministeriö (2014). *Kulttuuriympäristöstrategia 2014–2020*.
29 s. Valtioneuvoston periaatepäätös 20.3.2014.
- Rakennettu kulttuuriympäristö – Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt
(1993). *Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16/1993*. 278 s.
- Sisäasiainministeriö (1983). Valtakunnallisesti merkittävät esihistorialliset suojelualuekokonaisuudet.
Sisäasiainministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto, tiedotuksia 3/1983.
- Vainio, M., H. Kekäläinen, A. Alanen & J. Pykälä (2001). Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaise-
maprojektin valtakunnallinen loppuraportti. *Suomen ympäristö 527*. 163 s.
- Valtioneuvoston periaatepäätös maisema-alueista ja maisemanhoidon kehittämisestä (1995). Ympäris-
töministeriö 23.1.1995. Dnro 1/500/95
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen 1993
inventoinnin korvaamisesta sen vuonna 2009 valmistuneella tarkistuksella valtakunnallisten
alueidenkäyttö-tavoitteiden tarkoituksena inventointina (2009).
<www.nba.fi/File/900/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf>
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisista alueidenkäyttötavoitteista / Valtioneuvoston päätös valta-
kunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkistamisesta (2000/2008).
<[www.ymparisto.fi/download/noname/%7BA2516D1A-DF52-4E0B-A00C-
E2DDC51EF440%7D/59386](http://www.ymparisto.fi/download/noname/%7BA2516D1A-DF52-4E0B-A00C-E2DDC51EF440%7D/59386)>
- Weckman, E. (2006). Tuulivoimat ja maisema. *Suomen ympäristö 5/2006*. 42 s.